

Forum

Salgınla Birlikte Yeni Dünya Düzeni Tartışmalarında Emegın ve Sanatın Yeri

Özgür Hüseyin AKIŞ*

Giriş

Dünyanın içinden geçtiğı salgın sürecinin yeniden tartışmaya açtığı "yeni dünya düzeni" içerisinde uzunca bir dönem nostalji olarak değerlendirmek ve tartışmaya kapalı tutmak istedikleri işçi sınıfı, emek, sosyalizm vb. konularını artık tartışmanın dışında tutamıyorlar. Salgın sonrası değişimden bahseden liberaller kapitalist sistemin aşırılıklarının giderilip yoluna kaldığı yerden devam edeceği propagandasına devam ediyorlar. Dün de tarihin sonu geldi, işçi sınıfı yok oldu diyorlardı. Çünkü işçi sınıfı bir yüzyıla inişli çıkışlı olmak üzere damgasını vurdu. İşçi sınıfının damga vurduğu yüzyılın özetine bir bakalım.

İktidara gelemeyen işçi sınıfına cezayı kesen faşist yönetimlerin yanı sıra, İkinci Dünya Savaşı'nda faşizme cezayı kesen bir işçi sınıfının varlığı da unutulmaz. İnsanlığın uzaya adım attığı, işçi sınıfının dünyanın her yerinde haklarını almak için örgütlendiğı sendikalarının olduğu, dünyanın üçte birinin kapitalizmin dışında bir sistemle yönetildiğı, sinemada, tiyatrodada, edebiyatta kendisine bulunduğu yer, yenilen bir sınıf değil, zafer kazanan bir sınıfın belirlenen değil, belirleyici olduğu bir yüzyıldır. Liberaller 2020'de dünya düzeninin değişiminde işçi sınıfının politik tutum takınmasından bundan dolayı endişe ediyorlar. Hâlbuki Sovyetler birliği çözüldükten sonra dünya özgürlükler cennetine dönüşüverecekti. Bu özgürlük ortamında işçi sınıfına düşen pay, çalışma saatlerinden kalan zamanı yaşamsal zorunluluklarını yerine getirmenin dışında başka bir şeye zaman ayıramamak olacaktı. Sanat da bu ortamda özel bir kesimin ilgisinin dışına çıkamayacaktı. Kapitalizmde sanatın profesyonel bir iş olması, ürettiklerinin karşılığının giderek bir anlamı olmayan bir sektöre dönüşmesi, sanatçının içinde bulunduğu toplumla kurduğu bağda yabancılaşmayı, yozlaşmayı beraberinde getirirken, sanatçı da herhangi bir üretim aracına sahip olmasa da kendi sınıfsal çıkarını kapitalist sistemin devamlılığını savunarak kurmaya çalıştı. Ait olduğu sınıfın dışına düşmesinde, birçok ideolojik saldırıya işçi sınıfının diğer kesimleriyle birlikte bir direnç oluşturamamasının da payı var. Diğer yandan sanatçının bu direnci acı ve yenilgiyle kurup, nihayetinde "bu toplumdaki bir şey olmaz"

---

* Çankaya Belediyesi işçisi, Anadolu Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü mezunu,
ozgur.barva.06@gmail.com

noktasına gelerek sistemin iyileştirilmesi konusunda burjuva siyasetçi ve sanatçılarıyla aynı tarafta yer alması, işçi sınıfı yanında net tavır takınan, bu alanda üreten sanatçı sayısında azalmaya neden oldu. Oysa değişimin merkezinde insan olacak ise, bu değişimin merkezinde yine bir sınıfsallık olacak ise sanatın burada oynayacağı rol kritik olacak.

Yeni model salgına karşı kapitalizm nasıl bir sınav verdi?

İnsanlık geçmiş tarihlerde birçok salgınla karşılaşmış, onun acısını çekmiş, çaresini bulmuş, bağışıklık kazanmış sonra yoluna devam etmiştir. Çalışma yaşamına dair araştırmalar yapan biri olarak bu başlığı sağlık alanının uzmanlarına bırakırken, salgınının sosyal yaşantıya, ekonomiye ve tabii ki çalışma yaşamına etkilerine dair birkaç çift söz edeceğim. Geçenlerde bir arkadaşımınla sohbet ederken insanlara eski tarz yöntemlerle ulaşmanın devrinin kapandığını söyledi. O da sosyal medyanın aktif kullanılmasının işçilere ulaşmak için önemli olduğunu düşünenlerden biri. Ancak işçi sınıfının geleneksel ama hep güncel olan üretimden gelen güçlerini kullanmaları, her zaman iktidar ve patronlar için tavizler vermelerini sağlayan önemli bir güçtür. Dünya bu salgından önce de ekonomik olarak çok iç açıcı bir durumda değildi. Fransa, İtalya, Yunanistan ve birçok ülkenin siyasi iktidarları işçi sınıfının kazanılmış haklarına saldırı girişiminde bulunuyordu. Macron'un emeklilik yaşını yükseltilmesine yönelik yasa değişikimine karşı Fransa işçi sınıfı aylardır sokaklardaydı. Yunanistan'da yeni demokrasi hükümetinin, emeklilik yasasında yaptığı düzenlemenin içinde barındırdığı emeklilerin Noel ve paskalyada aldıkları maaşı ortadan kaldırma girişimine karşı da Yunanistan işçi sınıfı bu duruma genel grevlerle cevap vermişti. Türkiye'de ise 2018'de kurlardaki yükselişle patlak veren ekonomik krizin 7 milyonun üzerinde işsiz yaratması ve enflasyondaki yükselişle birlikte çalışanların alım gücündeki düşüş, doğalgaz, elektrik gibi yaşamsal ihtiyaçlara getirilen zamlar işçi sınıfının hayatını olumsuz olarak etkiliyordu. Bu salgın daha çok 65 yaş üstünü ve kronik hastalığı olanları etkiliyor. Salgın öncesi de iktidarlar bu yaş üstünü gözden çıkaran, açlığa, yoksulluğa mahkum eden ekonomik adımlar atıyordu. Dolayısıyla Sovyetler Birliği çözüldükten sonra "Yeni Dünya Düzeni" olarak tanımlanan ve 30 yılda insanlığa vereceği bir şey kalmayan bu kapitalist düzen dün de çatırdıyordu bugün de bu yarık derinleşiyor. Kapitalizm işçi sınıfı için salgın öncesinde de işsizlik baskısıyla sömürülme durumuydu bugün de aynı durum geçerliliğini koruyor. Türkiye'de DİSK'in açıkladığı son rapora göre virüsün işçiler arasında yayılma hızı daha fazla, patronların bu durum karşısındaki önlemi ise çalışanlarını ücretsiz izne ayırmak. İktidarın çözümü ise ücretsiz izne ayrılanlara üç ay boyunca asgari ücretin yarısını vermek. Salgın sonrası konuşacağımız bir konu da, 7 milyondan fazla işsize 3 milyon kişi daha eklendikten sonra her şey eskisi gibi mi olsun, bunu tartışmak olacak.

Buna karşın, yeni dönem salgının ticaret ve ekonomide patronların durumunu hangi yönde etkileyeceği iktidarlar tarafından düşünülen ve çare aranan ilk başlığı oluşturuyor. Salgının sonrasında da, durumun tersinden işleyeceği yönünde herhangi bir olumlu gelişme görünmüyor.

Sovyetler Birliği eskide kalan ölümcül salgınlara karşı nasıl mücadele ediyordu?

Devletin bütün birimleri salgının ortadan kalkması için seferberlik haline getiriliyordu. İzolasyon tedbirleri hiçbir öncelik şart koşulmadan halkın sağlığı için zaman kaybetmeksizin hayata geçirilip gerekli bütün adımlar atılıyordu. Veba, çiçek hastalığı, kolera, şarbon vb. gibi salgınların hepsi başka ülkelerden Sovyetler Birliği'ne taşınmış, bu salgınlara mücadelede kullanılmak için devlet menkul kıymetleri salgına karşı çalışanlar ve hastalar için kullanılmıştır. Salgına karşı bu mücadele de sosyalist sistemin insan sağlığını her şeyin başına yazdığına göstergesidir. Aynı zamanda toplumun hastalıklara karşı bağışıklık kazanması ve aşılama her bir birey için çok önemli bir yere sahip olmuştur.

Sağlık hizmetlerinin ve sağlık sisteminin temelini oluşturan maddeler şunlar:

- Önleyici sağlık hizmetlerine ağırlık verilmesi,
- Önleyici ve tedavi edici hizmetlerin bütünleştirilmesi,
- Sevk zinciri ile birbirine bağlı sağlık kurumlarında hizmet verilmesi,
- Hizmetin ücretsiz ve finansmanın genel bütçeden sağlanması,
- Hekimler devlet görevlisi, sağlık kurumları devlet kurumu, hizmet devlet hizmeti,
- Tıbbi araştırma ve uygulama arasında yakın ilişki kurulması,
- Sağlık sisteminin gelişimine halkın katılımının sağlanması,
- Hijyen bilgisinin toplum içinde yaygınlaştırılması,
- Sanayi ve tarım işçileri ile ailelerine sağlık hizmetinde öncelik verilmesi.

Halkın sağlığı da Sovyetler birliği çözüldükten sonra arka sıralara itildi. Bu yeni salgın, dünyayı krize sokmuşken, yeni dünya düzeni söylemlerinde emperyalist bloktaki rekabette birinin diğerinin önüne geçme yarışında, halk sağlığının da bir önceliği kalmamış görünüyor.

Roller değişecek, eski olan yeni diye mi pazarlanacak?

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra emperyalizmin başat aktörü olan ABD'nin başkanının son dönemdeki küreselleşme karşıtı açıklamaları, bu durumun süreklilik kazanacağı bu alanı terk edeceği yanlısına neden oluyor. Özellikle son on yılda ABD'ye küresel sistemde rakiplerin çıkması, içlerinde en fazla konuşulmasının da Çin olması, Çin'in sermaye birikiminde ve ticari ilişkilerde sergilediği performansla birlikte akıllara bu krizin emperyalizmin aktör değişimine de yol açacağı fikrini getiriyor. ABD ve AB'nin salgın süresince Çin'i merkeze koyan suçlama kampanyaları kendi ülkelerindeki emekçilerin bu kriz süresince uğradıkları

ağır sömürüyü gizlemeleri, bu ihtimalin ciddiye alınması gereken bir boyutta olduğunu gösteriyor.

Geleceğe yönelik birçok öngöründe bulunmak mümkün, buradan işçi sınıfının payına düşecek olan ya da işçi sınıfının bu değişimin içinde yer alıp almayacağı, meselenin özünü oluşturacak. Tersini durumda bu değişimlerden çıkacak sonuç, yeni savaşlar, bunu izleyen işgaller, daha fazla yoksulluk ve evrimsel çıkışı bekleyen yeni salgınlar olacak.

Değişime giden yolda sanatın insana etkisi

Emperyalist, kapitalist sistem son 30 yılda elindeki bütün silahlarını işçi sınıfına karşı değişimin aktörü olamayacaklarına dair kanının oluşması için kullandı. Sanatı da, yönetme güçlerini korumak için iyi bir şekilde kullandılar. İktidarda olan sınıf hayatın her alanını belirlemek ister. Sanatın özgün yanını ve toplumun çıkarını merkeze koyup üretmesini istemez ve bir takım engeller çıkarır. Bu durumda kapitalist sistemde işçi sınıfı sanatı boş mu versin? Bunu dolandırıp dillendirenler olsa da sanat da, iktidarı arayan işçi sınıfı için bir mücadele başlığıdır. Sanat-siyaset ilişkisi hep vardı, var olmaya devam edecek. Sermaye sınıfı sanatın işçi sınıfı siyasetiyle bir bağının olmamasını ister ama kendisi de sanatı kendi çıkarlarını güden ideolojik siyasetiyle besleyip topluma sunar.

Kapitalist sistem, sanatı işçi sınıfının yozlaşması için de kullanır. Kendisi için de aynı zamanda propaganda yapacağı bir alandır. “Bireysel kurtuluş sanatçı için de, üniversiteyi yeni bitirmiş bir genç için de, beş yıldızlı bir otelde çalışan şef için de mümkündür” propagandası bugünün sorunudur. Yoksulluğun doğallığını, zengin olmak için çalışmanın ve fırsatları iyi değerlendirmenin yeteceği yalanını dizilerde, sinemada, edebiyatta sıkça karşımıza çıkan karakterlerde, fakir gencin uğradığı haksızlıklar sonucu hırslanıp nasıl da zengin olduğunu gösterip durur. Kazananı, reyting oranı yüksek dizilerin yapımcıları ile ana karakter oyuncularını, gişe rekoru kıran filmlerin yapımcısı, senarist ve başrol oyuncularını, yine yıldızlı kitap kapakları dağıtım şirketleri ve yazarı; sonuçta kazananı bütün kapitalistler olur.

Üretim kapitalist sistemde ürünün halka sağlayacağı fayda düşünülerek değil, ne kadar para kazanılacağı düşünülerek yapılır. Sanat da düşünsel üretimin bir parçası olarak serbest piyasa ekonomisinde alınıp satılan bir mala dönüşür. Sanatçıların üretimindeki özgürlük alanı da parayı veren düdüğü çalar ya da iktidardaki siyasetin heykeltıraşın heykeline vereceği not ile ucube mi yoksa sanat mı olup olmadığı tartışmaya açılır. Sanatçıların bu tartışmaya geçmişte izin vermediği emeğine sahip çıktığı bir dönem vardı. Dünyanın birçok ülkesinde ‘68 gençlik hareketi olarak tarihe geçen bu dönemin, sosyalizm arayışı olan işçi sınıfı mücadelesinin yükseldiği ülkelerde ön plana çıkması, sanatçıların üretimlerine ve siyasi olarak konumlanışlarına da büyük bir etkide bulundu.

Türkiye'deki durum da bunun benzeri bir örneğini oluşturmuştur. Gençliğin, işçilerin ve aydınların sosyalist partilerde, sendikalarda, derneklere örgütlenmeleri gönüllük esası ve eşitlik, özgürlük mücadelesinin başarıya ulaşacağı inancıyla ilgiliydi. Nazım Hikmet'in memleketinin içinde bulunduğu duruma karşı kaygı ve öfkesi, işçi sınıfına olan inancıyla verdiği selamı, partisine olan güveni vardı. Aziz Nesin'in yarın arayışlarında halkına karşı sorumluluk hissiyle çocuklara ilim yuvaları kurması vardı. Nihat Behram'ın şiirlerinde halkın acılarını haykırması, Ruhi Su'nun bağlamayı eline alıp miting meydanlarında, insanoğluna olan inancını kuranın da kurtaracak olanın da insan olduğunu söylemesi, Yılmaz Güney'in filminde yoksul köylülerin fotoğrafını çekenlere yanıtının "fakirliğimizi ortadan kaldıracamız, siz de resmini çekemeyeceksiniz" olması önemli örneklerdi. Bu dönemde birçok aydının kendi kaderiyle işçi sınıfının kaderini ortaklaştırması söz konusu idi. Aydını, sanatçısı öncülük misyonuyla ürettiklerini kolektivizmin parçası yapmayı başarmıştır. Çünkü örgütlü bir yapının parçası olmuşlardır. Bu örgütlü durum ortadan kalktığına savrulmayı her aydın, her sanatçı yaşamayabilir ama çoğu kendi benliğini ve ürettiklerini her şeyden önce görmeye başlar. Sanatsal-kültürel üretimleri ve sanatçının siyasi konumlanışındaki yerini de dönemin güncelliği belirliyor. Sanatçının bunu bilinçli yaptığı dönem ile bilinçsiz bir şekilde duruma kendisini angaje etmesi, ürünlerinin hizmet ettiği yeri değiştiriveriyor. Güncel durumdaki olumsuz değişkenliğe karşı örgütlü iradi karşı duruş, savrulmanın önüne geçmedeki tek çare olarak beliriyor.

Bunun yanında işçi sınıfının sanat ile bağı da 12 Eylül darbesinin ardından sosyalist blogun çözülüşü ile birlikte büyük bir olumsuzluk barındırmıştır. Çalışma sürelerinin artması, komünizm karşıtlığının içinde dillendirilen "kamunun ekonomideki yeri azalsın" propagandasının hayat bulması, bu durumun iş güvencesinin iyice azalmasına neden olması gibi birçok hak gaspı işçi sınıfının hayatını da değiştirdi. İşçi sınıfı, sanat ile kurduğu bağda zaman bulduğu kadarıyla sanatın her alanının izleyicisi oldu. Kendisine sunulan üretimi sorgulamadan ya da hayatına olumlu anlamda katacak bir şey bulamadan ürünü tüketerek izleyici konumuna dönüştü.

Bu durumda sanatın sektöre dönüşmesi, bu alandaki işçilerin de dönemsel olarak çalışan, mevsimsel işçilerin sorunlarıyla ortak sorunlar yaşamaya başlamasına neden oldu. Gelecek kaygısı, kayıt dışı ve uzun çalışma saatleri bu sektörün de birincil sorunlarından birisi haline geldi. Bu sorunlar, sektör farklılıkları da olsa, bütün işçi sınıfının ortak sorunları. Bu sorunlara karşı ortak tutum takınılması için sanatçıların da öncülük misyonu üstlenmesi bugün büyük bir önem taşıyor.

Sektör farkı olmadan, içinde önemli sanat nüveleri de taşıyan 2013 Haziran direnişi sanatın toplum üzerindeki etkisini bir kez daha gösterdi. İktidara karşı biriken öfkenin dışavurum hali bazen piyanodan bazen duvara çizilen karikatürden yansıdı. Bazen de direnişin bestesini yapan caz topluluğuyla birlikte izleyicisi olan halk direnişin bestesine ilham verdi.

Sonuç

Bugün karşılaşılan problemlerin işçi sınıfı için nedeni kapitalist sistem ise, bugün yaşadığımız salgında da çalışmak zorunda bırakılan, aynı zamanda iş yerleri kapandığı için işsiz kalan milyonların dünya düzenindeki değişimin dışında kalması düşünülemez. Televizyonlarda boy gösteren sosyal bilimcilerin, iktisatçıların salgın sonrası işaret ederek “bu düzen böyle gitmez” ikazları kapitalist sistemin yöneticilerine uyarıdır. Bu uyarı haklı çünkü yıllardır yok saydıkları işçi sınıfının bu sistemin sonunu getirecek tek güç olduğunu bilmektedirler. Aydınların, sanatçıların işçi sınıfıyla birlikte dönüşümün öncülüğü üstlenecekleri bu dönem eskimiş örgütsel yapılarla olmayacaksa, yenisinin muhakkak kurularak örgütlü bir şekilde değişime giden süreçte aynı zamanda kurucu misyonla görevlerini yerine getirmesi bütün insanlığın beklentisidir.